

- 1 De aanstelling van Hoofdcommissaris S. Tulp (tweede van rechts) op 7 mei 1941 door burgemeester E.J. Voûte in de raadzaal van Amsterdam. V.l.n.r. *Besonderer Beauftragter* W. Schröder, Voûte, oud-hoofdcommissaris H.J. Versteeg, Tulp, waarnemend hoofdcommissaris K.H. Broekhoff.

Nationaal Archief, Den Haag

‘Een aimabele vent, op het eerste gezicht’

Over Sybren Tulp en het ongemak met verstricking in het onaanvaardbare

GUUS MEERSHOEK

In de historiografie kwam onderzoek naar de drijfveren en motieven van Nederlanders die de Duitse bezetter hand- en spandiensten verleenden lang niet van de grond. NSB'ers werden door historici niet gehoord; soldaten die in het Nederlandsch Legioen aan het Oostfront hadden gestreden, hielden zich gedeisd. Pas de laatste jaren komt daar verandering in. Omdat zij vorm gaven aan Nederland, zijn ook hun *faits et gestes* Nederlands erfgoed.

11

In 1986 studeerde ik af, vastbesloten om, na lang in de abstracte sfeer van reflectie op politieke ideeën te hebben vertoefd, met een proefschrift iets concreets, onbekends aan het licht te brengen.¹ Uiteindelijk werd het een historisch onderzoek naar de Amsterdamse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog: een indertijd nog onbetreden pad in het veel betreden terrein van de bezettingsgeschiedenis. Profiterend van een fors archief reconstrueerde ik minutieus het doen en laten van het korps. Het resulteerde in een verhaal hoe een half moderne instantie verstrikt raakte in de repressieve politiek van een radicaliserende bezetter. Het bevatte, naar mijn idee, twee vondsten die een breder publiek konden aanspreken. Een jonge, gereformeerde inspecteur van politie bleek bij de confrontatie met de opdracht om joden voor deportatie uit huis te halen dienst te hebben geweigerd. En een gepensioneerde militair uit de koloniën, door de bezetter tot hoofdcommissaris benoemd, bleek zich in korte tijd zo gewaardeerd te hebben gemaakt dat hij de rest van zijn personeel kon bewegen om wel deel te nemen aan dat verafschuwde ophalen. Na publicatie van mijn proefschrift bleek voor die inspecteur, Jan van den Oever, volop belangstelling.

Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid, 3 / Safe. Annual of Korpora, Heritage Public Safety, 3, 10-35. DOI 10.5117/9789048576531_MEERSHOEK

¹ Ik heb dankbaar gebruikgemaakt van commentaar van J.C.H. Blom, E. Klinkers, K.J.H.H. Sietsma en de redactie van het jaarboek op een eerdere versie van de tekst.

Ik mocht zijn biografie schrijven en de Amsterdamse politie vernoemde een gebouw naar hem. De aandacht die korpschef Sybren Tulp bij publicatie van mijn eerste bevindingen had gewekt, bleef echter verder uit.²

Toch had deze Tulp met zijn dienstbetoon aan de bezetter, ook gezien vanuit internationaal perspectief, een uitzonderlijke prestatie geleverd. In augustus 1942 had de aanvankelijk gekozen aanpak van de deportatie: de geselecteerden administratief aan te sporen op eigen houtje naar de trein te komen, zijn uitwerking verloren. Het bedrog van arbeidsinzet werd niet meer geloofd. De Duitse politie stond voor de lastige beslissing om zelf joden op te gaan pakken, met het risico opnieuw een protest als de Februaristaking uit te lokken. Tulp bood haar een uitweg: hij bood zijn korps voor het karwei aan. Vanaf begin september leidde hij zelf ruim een maand lang avond aan avond gewone agenten en inspecteurs bij het uit huis halen van joden. Met zijn persoonlijke aanwezigheid smoorde hij opkomende weerstand in de kiem. In bezet Frankrijk werkte de Parijse politie ook mee aan de deportatie maar uitsluitend aan het oppakken van niet-Franse joden. Tulp stelde geen restricties. In Brussel boden de lokale burgemeesters met succes weerstand. In Antwerpen voegde de politie zich, boekte weinig resultaat, ontspoorde eind augustus en werd verder ontzien.³ In Amsterdam werden daarentegen wekenlang joden, onder wie kleine kinderen en ouden van dagen, naar de treinen gevoerd. Totdat Tulp begin oktober aan de inspanningen bezweek, het ophalen stagneerde en hij na een kort ziekbed overleed. Hij kreeg een uitvaart met korpseer, in aanwezigheid van tal van Duitse gezagsdragers. Heinrich Himmler liet een krans bezorgen en condoleerde Tulps weduwe. Het politiebataljon, zijn paradepaardje, werd naar hem vernoemd.

In Amsterdam werden [...] wekenlang joden, onder wie kleine kinderen en ouden van dagen, naar de treinen gevoerd

In de historiografie die ik bij mijn onderzoek had aangetroffen, was Tulp nochtans onbekend. In zijn magnum opus vermeldt Lou de Jong hem slechts tweemaal, terloops; Jacques Presser noemt hem helemaal niet. Tulps vroegtijdige dood, waardoor er geen zuiveringsdossier van hem bestaat, kan een verklaring zijn. Vreemder is het dat latere geschiedschrijvers, na publicatie van mijn proefschrift, ook geen gewag van hem maken. In zijn geruchtmakende studie *Grijs verleden* put Chris van

² G. Meershoek, *Dienaren van het gezag. De Amsterdamse politie tijdens de Duitse bezetting* (Amsterdam 1999), G. Meershoek, *Bevolen dienst geweigerd. Jan van den Oever, zijn geweten en de grenzen van het aanvaardbare in politiedienst* (Amsterdam 2008).

³ J.-M. Berlière, E. de Chambost, R. Fiévet, *Histoire d'une falsification* (Paris 2023), N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België* (Tielt 2004) 460-461, L. Saerens, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)* (Tielt 2000) 601-629. Niet zoals veelal wordt aangevoerd de aard van het bezettingsbestuur maar de houding van de inheemse elite lijkt op de mate van participatie in de deportatie van doorslaggevende invloed te zijn geweest.

IN MEMORIAM S. TULP

Op 22 October 1942 bereikte ons het bericht, dat de Hoofdcommissaris Kolonel S. Tulp was overleden. Ons treft deze slag zwaar. Zoo goed ligt nog in het geheugen 't simpele courantenbericht, slechts anderhalf jaar geleden, dat hij benoemd was als onze chef. Met gemengde gevoelens is hij ontvangen; bijna niemand trad hem tegemoet. Hoe is alles veranderd en hoe hebben wij hem leeren waardeeren.

Zooals hij als officier in het Indische leger is geweest, d.w.z. door dik en dun lief en leed met zijn minderen te hebben gedeeld, is hij voor onze belangen opgekomen. Wij hebben slechts te denken aan de belangen der straat-

politie i.v.m. de orde op straat, de bijvoeding, de tien procent loonsverhooging, de korpsbijeenkomsten, de lezingen voor de officieren, na welke men in de gelegenheid werd gesteld elkaar beter te leeren kennen. Dit alles hebben wij alléén aan hem te danken. Geregeld ging hij naar Den Haag om persoonlijk voor de belangen van zijn korps op te komen en er voor te strijden. Wat toonde hij een belangstelling voor alles wat de Amsterdamsche politie betrof! Er was geen sportmiddag, geen muziek- of toneeluitvoering, of hij gaf acte de présence.

Toen Kolonel Tulp bij ons kwam, wisten wij heusch niet meer, waar wij aan toe waren. Grondig is dit door hem veranderd. Hem lag de Amsterdamsche politie zeer na aan het hart!

Op 26 October zal hij worden gecremeerd op Westerveld en op uitdrukkelijk verlangen zal deze plechtigheid in alle stilte plaats vinden. Wij eerbiedigen dezen wensch, doch betreuren dezen, daar wij op dezen dag gaarne tot uiting hadden willen brengen onzen eerbied aan hem, dien wij veel verschuldigd zijn.

Hij ruste in vrede.

- 3 Op 2 juli 1941 werd op het Cornelis Troostplein ter gelegenheid van de opening van de eigen kazerne een defilé van het Politie Bataljon Amsterdam gehouden. Bij de inspectie van het korps lopen *Höhere SS- und Polizeiführer* H.A. Rauter en burgemeester E.J. Voûte voorop. Achter de opgestoken hand van *Befehlshaber der Ordnungspolizei* O. Schumann is hoofdcommissaris S. Tulp te zien.

Inv.nr. 9662

der Heijden voor een impressie van de deportatie uit de dissertatie maar Tulp, die het personeel zo voor die taak wist te motiveren, noemt hij niet. In zijn recente studie van het Amsterdamse bestuur tijdens de bezetting, getiteld *Een zaak van uitvoering*, wijdt Jeroen Kemperman een heel hoofdstuk aan de betrokkenheid van de politie bij de deportatie. Rudolf Dahmen von Buchholz, een querulant, alcoholist en politieke outsider die een half jaar lang het bureau Joodse Zaken bestierde, krijgt de volle aandacht. Tulp komt slechts zijdelings ter sprake.⁴

Ongemak met de herinnering aan Tulp had ik ook aangetroffen bij de oud-politie mannen die ik voor mijn onderzoek sprak. Vroeg ik naar hem, dan kwamen prompt positieve herinneringen boven. Maar roerde ik het ophalen van de joden aan, dan werd duidelijk dat zij met deze gevoelens in hun maag zaten. Voor hen was die op-

⁴ Chr. Van der Heijden, *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2008) 159, J. Kemperman, *Een kwestie van uitvoering. De gemeente Amsterdam onder Duitse bezetting* (Amsterdam 2025) 198 e.v.

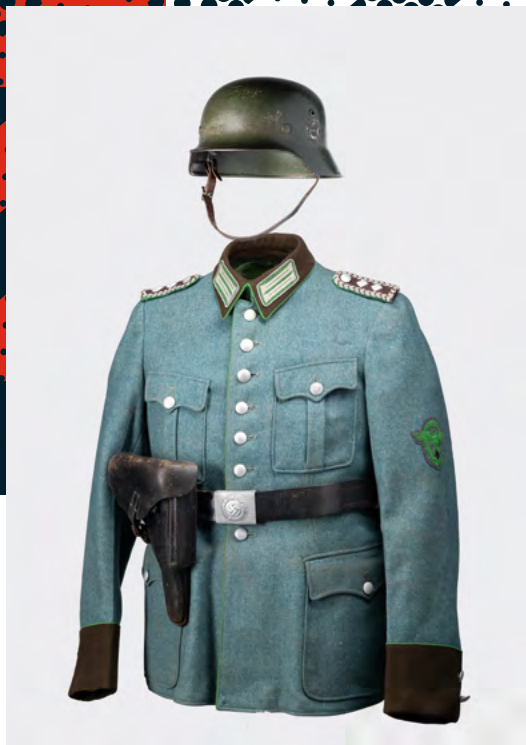
dracht niet simpel een kwestie van uitvoering geweest. Enkele keken met cynisme naar hun inzet bij het ophalen terug, de meeste inspecteurs gaven blijk nog steeds door de herinnering aan de misstap, waartoe Tulp hen had bewogen, te worden gekweld, sommige agenten liet het ophalen, duidelijk geholpen door het feit dat Tulp hun indertijd persoonlijk van de verantwoordelijkheid had ontlast, schijnbaar onberoerd. Maar liet ik de deportatie weer rusten, dan doken de positieve herinneringen opnieuw op. Agenten die hun hele loopbaan bij het korps hadden doorgebracht, verzekerden mij dat hij van alle korpschefs de beste was geweest. In een benarde tijd had hij hen onverkort gesteund. Inspecteurs, duidelijk afkerig van Tulps nationaalsocialistische overtuiging, prezen zijn focus op praktische resultaten en terzijde schuiven van procedures. Bij enkelen stond in het verzorgingstehuis zelfs nog zijn portret op het dressoir.

De onbekende korpschef waarvan zoveel politiemannen in de ban waren geweest, wekte mijn nieuwsgierigheid. Ik reconstrueerde zijn band met Hanns Albin Rauter, de *Höhere SS- und Polizeiführer* in bezet Nederland. Deze Oostenrijker, vier jaar jonger dan Tulp, had vrijwillig aan de Eerste Wereldoorlog deelgenomen en na de oorlog een bestaan als straatvechter geleid. Dat had Tulp aangesproken, zo verzekerden zijn naaste medewerkers.

Tulp was tot de SS toegetreden, was graag naar het Oostfront getrokken, maar had gehoor gegeven aan Rauters boodschap dat zijn taak in Nederland lag. Met diens steun trotseerde hij het Nederlandse bevoegd gezag. Om zijn aanzien onder het personeel te verklaren zette ik Tulps wijze van leidinggeven af tegen die van zijn voorganger, een al wat oudere, juridisch georiënteerde politiechef wiens ingrijpende hervormingen het politieoptreden fors hadden verbeterd maar ook de administratieve last hadden vergroot. Dat laatste had Tulps eis van slagvaardigheid, zo concludeerde ik, tot een verademing gemaakt. Maar zo, schreef ik na een jaar of twee in een artikel, had hij ook de morele weerstand bij zijn personeel weggenomen.⁵

De gevierde hoofdcommissaris werd voor mij een sleutel om de Nederlandse bijdrage aan de Duitse deportatie van de joden te doorgronden. Om het aanbod waarmee hij de bezetter uit een impasse hielp, gestand te doen had hij profijt getrokken van zijn opgebouwde populariteit. In de archivalia traceerde ik hoe hij stapsgewijs zijn greep op het personeel had vergroot. Het werk van Raul Hilberg, pionier van het wetenschappelijk onderzoek naar de Holocaust, diende mij als voorbeeld. Deze Amerikaanse bestuurskundige had laten zien dat de vervolging en vernietiging van de joden een gigantisch bestuurlijk project was geweest. Hij had daarbij ontdekt dat, ook al ontbrak een masterplan, de vervolgers in alle betrokken landen op eenzelfde stramien voortborduurden: van definitie van de slachtoffers, naar hun isolatie,

5 G. Meershoek, 'De Amsterdamse hoofdcommissaris en de deportatie van de joden', in: N.D.J. Barrouw, e.a. (red), *Oorlogsdocumentatie '40-'45. Derde jaarboek van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie*. (Zutphen 1992), 9-43.

- 4 Uniform van een *Hauptwachtmeister* van de *Schutzpolizei* (bij de Nederlandse bevolking berucht als de *Grüne Polizei*). Deze Duitse politie-eenheid werd gedurende de Duitse bezetting in Nederland onder andere ingezet bij razzia's, executies en arrestaties. De jas en de bijbehorende broek (hier niet zichtbaar) betreffen een recente verwerving.

Inv.nrs 00004372-73, 00001490, 00047613

beroving, concentratie en deportatie tot aan hun vernietiging.⁶ Een administratieve logica die vat kreeg op het gedrag van de betrokken beampten, hun het gewenste richtingsgevoel gaf en de uitvoering in al haar massaliteit mogelijk maakte.⁷ De implementatie van de anti-joodse maatregelen in Amsterdam liet zien dat bestuur en politie daar met vallen en opstaan die intuïtie ook hadden gekregen. Hun tegenstribbelen en zich verstrikken vloeiden voort uit een politisering tegen wil en dank. Hun werd duidelijk dat, bij willekeurig welke maatregel, hoe dan ook de joden moesten worden getroffen. In de zomer van 1942 besepte het politiepersoneel dat, ook al werd van hen iets onaanvaardbaars gevergd, weigeren geen optie meer was. Toen een dat toch deed, keerden allen zich tegen hem. Mijn respondenten onderkennen

⁶ Inmiddels is onder historici op basis van circumstantial evidence overeenstemming dat Hitler begin december 1941 mondeling opdracht moet hebben gegeven tot de uitroeiing van de joden in de Duitse invloedssfeer. Opmerkelijk is dat de Nederlandse historicus L.J. Hartog dit reeds in 1994 beargumenteerde. L.J. Hartog, *Hoe ontstond de jodenmoord? Hitler, Amerika en de Endlösung* (Den Haag 1994).

⁷ G. Meershoek, 'Raul Hilberg: een glashard relaas van de moord op de joden', in: N.D.J. Barnouw, e.a. (red), in: *Oorlogsdocumentatie '40-'45. Vijfde jaarboek van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie*. (Zutphen 1994) 211-224.

5 Het complete uniform van een politiemann behorend tot het Politie Bataljon Amsterdam.

Inv.nrs. K00103, 0900306, K00067

die gang van zaken, zich verontschuldiging dat het net zich zo geleidelijk om hen had gesloten. Die herinnering bleek overigens niet helemaal juist. Uit het archief kon ik opmaken dat opkomende weerstand schoksgewijs door druk van hogerhand was gebroken. In de zomer van 1942 was het Tulp geweest die hen plots voor het blok had gezet: de laatste schok.

Toen ik uiteindelijk de balans opmaakte, meende ik dat twee citaten de verlokking en knevelarij waaraan het politiepersoneel bloot was komen te staan, het best verhelderden. Daarmee opende ik het boek. Het ene bevat de waarschuwing van de waarnemend korpschef aan Tulp bij zijn aantreden om niet te snel repressief op te treden maar te vertrouwen op de tegemoetkomendheid van de Amsterdamse bevolking. Het andere bevat de vergeefse oproep van een ontredder agent aan het bevoegd gezag anderhalf jaar later om de politie te ontheffen van het weerzinwekkende ophalen. Het laatste citaat vond gemakkelijk zijn weg in de geschiedschrijving, niet altijd met bronvermelding. Het eerste, veelzeggender citaat – de spreker attendeerde onbedoeld de vervolgers hoe zij in Amsterdam konden slagen – sloeg helaas niet aan. Voor mij plaatsten beide passages samen mijn bevindingen in een ruimer, maatschappelijk perspectief op de politie. In mijn onderzoek, zo besepte ik al snel, was die dimensie onvoldoende uit de verf gekomen. Ik had mij teveel gericht op hoe de vervolging was voltrokken en wat een rechtstatelijke politie kwetsbaar maakte voor autoritair bestuur. Ook vond ik meer en meer dat ik geen bevredigend antwoord had gegeven op de vraag waarom Tulp in de zomer van 1942 die stap naar voren had gezet.

Concrete aanleiding om mij nogmaals over de laatste kwestie te buigen is de vondst van een fotoalbum dat ons een blik op het slot van Tulps Indische loopbaan gunt, toen hij in Batavia plaatselijk commandant was.⁸ Aan de Stamboeken van het KNIL en het digitale krantenarchief Delpher is inmiddels meer informatie over die militaire loopbaan te ontleen.⁹

Daders van de Holocaust

Biografisch onderzoek naar sleutelfiguren in het nationaalsocialistisch regime heeft de afgelopen decennia een hoge vlucht genomen. Duidelijk werd zo dat in het Duitse bestuur de machtsovername gepaard was gegaan met een generatiewisseling: naar voren traden dertigers die te jong waren geweest om aan de Eerste Wereldoorlog deel te nemen, door die oorlog vaak wel hun vader hadden verloren en die vervolgens opgroeiden in de instabiele jaren twintig. In *Generation des Unbedingten* legde Michael Wildt bijvoorbeeld bloot hoe goed opgeleide leden van die generatie vanaf 1936 het *Reichssicherheitshauptamt* gingen domineren en tijdens

⁸ Het album is particulier bezit. Ik maak er dankbaar gebruik van.

⁹ Vanwege de overvloed aan kleine, biografische feiten heb ik niet uitputtend naar deze bronnen verwezen.

- 6 Het tweehonderd man sterke Politie Bataljon Amsterdam defileert, aan-
gevoerd door inspecteur P. van Kleef, op 2 juli 1941 door de Kalverstraat na
de ingebruikname van hun eigen kazerne aan het Cornelis Troostplein.

Inv.nr. 9675

operatie Barbarossa en masse in de genocide participeerden. De instabiele jeugd droeg volgens Wildt bij aan de willigheid van hun deelname.¹⁰ De Nederlandse historica Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel publiceerde een fraaie biografie van Hans Calmeyer, de ambtenaar in het rijkscommissariaat die kon beslissen om als jood aangemerkte burgers van dat doodsvonnis te bevrijden. Na de oorlog werd de man voorwerp van bewondering en beschuldiging. Bewondering omdat hij joden had gered, beschuldiging omdat hij joden aan de dood had prijsgegeven. Von Frijtag beschuldigt niet en verontschuldigt niet, tot ergernis van de partijen die om zijn nagedachtenis strijden. Dicht bij de feiten blijvend, laat zij overtuigend zien hoe, terwijl Calmeyer ook tot de genoemde generatie behoorde, een vooroorlogse aanvaring met het nationaalsocialistische regime hem tot een weifelende dader maakte.¹¹

¹⁰ M. Wildt, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes* (Hamburg 2003). Zie ook: U. Herbert, *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989* (Bonn 1996).

¹¹ G. von Frijtag Drabbe Künzel, *Het geval Calmeyer* (Amsterdam 2008).

7 Platte pet van de gemeentepolitie zoals gedragen in de periode 1941-1943.

Inv.nr. K00103

Ruim een decennium eerder publiceerde Raul Hilberg de monografie *The Jewish catastrophe: perpetrators, victims, bystanders*. In 24 hoofdstukken, verdeeld over de drie in de titel genoemde categorieën, portretteert hij telkens een groep mensen die op een gelijke wijze betrokken was bij de vervolging en vernietiging. Een panorama van betrokkenen. Na meer dan dertig jaar aan de uitbouw van zijn magnum opus te hebben gewerkt, waarin niet individuen maar zich chronologisch voltrekende bureaucratische processen centraal staan, legde hij in deze diachronische studie bloot hoe betrokkenheid bij de genocide iemand, in welke rol dan ook, voor het leven tekende.¹² Dat was iets dat ik bij mijn respondenten herkende: ook zij kwamen niet los van de in de nazomer van 1942 opgedane ervaringen, konden zich niet aan de ban van Tulp onttrekken. Evenmin als Calmeyer na de oorlog van zijn beslissingen loskwam: hij bleef vertwijfeld met dat verleden worstelen, hoe anderen hem ook gerust probeerden te stellen.

Uitgaande van de veronderstelling dat biografieën veelal drie fasen kennen: vormende jaren, publiek handelen en verzoening met het bereikte, zou je met Hilberg

¹² R. Hilberg, *The Jewish catastrophe: perpetrators, victims, bystanders* (New York 1992).

kunnen zeggen dat betrokkenheid bij de genocide zo'n ingrijpende ervaring was dat deze bij daders de natuurlijke overgang naar de laatste fase blokkeerde.

Tulp stierf in het harnas zodat dat hem bespaard bleef. Hier is de vraag in hoeverre bij hem zoals in het geval van Calmeyer in de overgang tussen de eerste twee levensfasen naast van een breuk van continuïteit sprake was, in hoeverre ervaringen opgedaan in zijn militaire loopbaan een stempel drukten op zijn gedrag in 1942.

Sommigen zullen tegenwerpen dat Tulp niet over een kam geschoren kan worden met notoire daders als Adolf Eichmann en het door Christopher Browning beschreven Hamburgse politiebataljon dat in Polen slachtpartijen bedreef. Verliep de vervolging van de joden in Nederland niet veel geciviliseerder dan elders? Naar mijn idee berust dat bezwaar – keerzijde van het ongemak van de oud-politiemannen – op miskenning van zowel de mentaliteit van Tulp als van de toestand waarin Amsterdam vanaf begin juli 1942, na de schokkende tafelen van de Duitse, nietsontziende razzia's, belandde.

Uit de beschikbare bronnen valt op te maken dat Tulp niet een massamoord voor ogen stond. Wel was hij overtuigd dat in de Nieuwe Orde voor joden geen plaats meer zou zijn. Aanvankelijk verwachtte hij dat de bezetter hen na een overwinning op de Sovjet-Unie zou verwijderen; Rauter liet hem in het voorjaar van 1942 evenwel weten dat niet meer zo lang kon worden gewacht. Tulp nam daarop de deportatie ter hand, rücksichtslos op het resultaat gericht, zich niet bekommerend om de bestemming van de joden.¹³

Onderzoekers als Abram de Swaan en Jörg Baberowski, op zoek naar verklaringen voor uitzonderlijke geweldsuitbarstingen, hebben gewezen op de faciliterende werking van een sociale omgeving waarin de normale, publieke weerstand tegen roofzuchtig gedrag is weggevallen. Vanaf begin juli 1942 was in Amsterdam van zo'n toestand sprake. Onder joden brak panisch angst uit. In clandestiene bladen werd in de scherpste termen tegen de wegvoering gewaarschuwd. De geringste samenscholingen werden door de politie uiteengedreven.

Hij opende [...] een 'compartiment van vernietiging'

Vanaf dat moment tot in oktober 1942 was Tulp de dominante actor in Amsterdam. Hij opende in termen van De Swaan een 'compartiment van vernietiging,' maar had zelf geen genocidale intenties, ook al spoorde hij zijn manschappen wel aan tot doorzetten terwijl wanhopige joden zich in hun aangezicht van drie hoog op het plaveisel stortten. Hoe valt zijn gedrag te duiden en wat had hem daartoe aangezet? Is in zijn voorafgaande militaire loopbaan op die vragen een antwoord te vinden?

¹³ Meershoek, *Dienaren van het gezag*.

Een militaire loopbaan in het KNIL

Sybren Tulp werd op 29 maart 1891 geboren in Leeuwarden. Zijn vader, 25 jaar oud en handelaar in levensmiddelen, was twee jaar eerder uit Amsterdam naar de Friese hoofdstad gekomen en had daar zijn moeder ontmoet, een twee jaar oudere boerendochter uit Grouw. Sybren groeide op in een huurwoning aan de Voorstreek, een gracht in de binnenstad. Later kreeg hij een broertje en een zusje. In 1904 werd hij, klaarblijkelijk een slimme jongen, toegelaten tot de HBS. Nog geen twee jaar later gingen zijn ouders uit elkaar. Zijn vader verliet het huis, nam zijn zusje mee, huwde een tien jaar jongere vrouw, deed zijn zaak van de hand en werd handelsreiziger.¹⁴ Een klein jaar later, in 1907, aan het eind van de derde klas, ging Sybren op voor het examen dat toegang verschafte tot de Cadettenschool in Alkmaar. Die opleiding bood hetzelfde onderwijs als de HBS maar de leerlingen werden voorbereid op een studie aan de Koninklijke Militaire Academie en een militaire loopbaan. Wie zich aanmeldde voor dienst in Nederlands-Indië, werd vrijgesteld van betaling van schoolgeld. Tulp deed dat, mogelijk vanwege financiële nood van zijn alleenstaande moeder. Bij de start tekende hij voor negen jaar militaire dienst.¹⁵

De Cadettenschool was een internaat, met een strak lesprogramma dat begon met reveille om 6 uur 's ochtends en eindigde met studie tot 9 uur 's avonds. Er was onderwijs in de exacte vakken, de drie moderne talen en in gymnastiek, zwemmen en dansen. Aan discipline werd strak de hand gehouden, zo nodig met als straf opsluiting op water en brood. Zondags konden de leerlingen naar huis, voor Tulp vrijwel zeker geen optie. Hij rondde de opleiding in twee jaar af en werd toegelaten tot de KMA, met als bestemming de infanterie van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL). In Breda belandde Tulp opnieuw in een internaat. Klasgenoot Gerard Kerlen, zoon van een generaal-majoor van het KNIL en in Alkmaar opgeleid voor dienst in Nederland, koos bij de overgang naar de KMA ook voor de infanterie in Oost-Indië. In de jaren dertig zou hij evenals Tulp nationaalsocialist worden en tijdens de Duitse bezetting ook korpschef maar dan van de Utrechtse politie. Ook al waren elf van de 31 cadetten bestemd voor de krijgsmacht in Nederlands-Indië, de opleiding aan de KMA was geheel toegespitst op dienst in Europa.¹⁶ Het KNIL was een leger dat in beginsel de kolonie moest verdedigen tegen buitenlandse agressie, maar dat in het laatste kwart van de negentiende eeuw een hoofdrol had gespeeld bij de vestiging van het gezag in de binnenlanden en vervolgens daar een politieke taak had gekregen.¹⁷ Na zijn afstuderen in de zomer van 1912 vertrok Tulp in de rang

¹⁴ *Leeuwarder Courant* (1 april 1891), (7 november 1905).

¹⁵ *Het Vaderland* (27 juli 1907).

¹⁶ *Provinciaals Geldersche en Nijmeegsche Courant* (29 juli 1909). Over het leven op beide instellingen: J.A. de Moor, *Generaal Spoor. Triomf en tragiek van een legercommandant*. (Amsterdam 2011) 43-48.

¹⁷ T. Broos, *Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger: Geschiedenis, uniformering en uitrustingen 1911-1942*. (Zutphen 2019).

8 Plaatselijk commandant, luitenant-kolonel infanterie KNIL, S. Tulp achter zijn schrijftafel in 1937 te Weltevreden, Batavia.

Particuliere collectie

van 2de luitenant met de boot naar Nederlands-Indië. Op het schip kreeg hij reeds soldaten onder zijn hoede die in Harderwijk bij de Koloniale Reserve waren opgeleid voor dienst in het KNIL. In Batavia vernam hij dat hij was geplaatst bij een garnizoen op Noord-West-Sumatra, een bosrijke streek die kort tevoren was opengelegd voor Europese exploitatie, met name van rubber en koffie. Na twee jaar volgde een detachering naar Noord-Sumatra en in 1916 een benoeming tot gezaghebber van de onderafdeling Bataklanden, ook op Sumatra. Hij was toen pas vijftienvintig jaar oud. Twee jaar later kreeg hij dezelfde functie op Borneo.

Frequente overplaatsingen waren voor officieren in het KNIL regel. Dat valt op te maken uit de uitvoerige biografie van een voorganger van Tulp: Frederik Hirschmann. Deze was in 1870 in Rotterdam geboren, in een verarmd gezin. Ook hij maakte de HBS niet af, volgde kort voorbereidend militair onderwijs en belandde daarna op de KMA. Hij arriveerde eind 1891 in Nederlands-Indië, juist toen daar het koloniale bewind met harde hand zijn gezag in de binnenlanden aan het vestigen was. Hirschmann en zijn jaargenoten werden prompt ingezet bij de strijd tegen de oproerige bevolking van Atjeh. Zij kregen het zwaar voor de kiezen: een pleegde zelfmoord, een ander sneuvelde al snel. Een KNIL-officier leidde een onrustig, eenzaam, mobiel bestaan, met opdrachten die met een armoedige uitrusting en schaarse middelen

- 9 Het Plaatselijk Commando met daarnaast de garnizoensbibliotheek te Weltevreden, Batavia. Het gebouw waar overste S. Tulp werkzaam was als plaatselijk commandant van 1936-1938.

Particuliere collectie

- 10 Jubileum op de kazerne in Weltevreden, Batavia in 1937 van KNIL-veteraan H. Zwiers, Ridder Militaire Willemsorde 4e klasse, en zijn vrouw. Geheel links luitenant-kolonel infanterie KNIL S. Tulp met rechts van de jubilaris zijn chef, generaal-majoor KNIL T. Bakker.

Particuliere collectie

moesten worden uitgevoerd en dus improvisatie vergden. Onrust onder de bevolking werd vaak met dodelijk, militaire geweld de kop ingedrukt. De vele patrouilles en het drukkende klimaat vergden veel van eenieders lichamelijke conditie.¹⁸

Tulps eerste dienstjaren waren minder gewelddadig dan die van Hirschmann. Het frequente patrouilleren in de binnenlanden was eentonig; de snel opeenvolgende detacheringen zullen ook zijn bestaan onrustig hebben gemaakt. Tegelijk had hij superieuren die prat gingen op de eigen prestaties in Atjeh. Een opgehemeld martiaal verleden dat schrill afstak tegen zijn eigen praktijk.

In oktober 1920, na acht jaar dienst, mocht Tulp voor het eerst met verlof naar Nederland. Enkele maanden eerder was zijn zusje overleden. Waarschijnlijk bracht hij de tijd in Nederland door in Renkum, bij een welgestelde oom van vaderszijde. Met zijn vader lijkt hij het contact te hebben verloren. Wegens ziekte werd zijn verlof tweemaal verlengd.

Begin 1922 keerde Tulp, inmiddels dertig jaar oud, terug in Nederlands-Indië. Hij werd op Java adjudant van de commandant van het 12de bataljon, een rustiger bestaan. In 1925 ontving hij telegrafisch bericht van het overlijden van zijn moeder die sinds de scheiding een teruggetrokken bestaan had geleid.¹⁹ Een jaar later werd hij bevorderd tot kapitein en tijdelijk belast met het bestuur van Noord-Midden Timor. Mogelijk had hij tevoren reeds de vijftien jaar jongere Jessie Baidenmann ontmoet. Jessie was het tiende kind van een KNIL-officier en een Nederlands-Indische vrouw en was getrouwd met een technicus die in Nederlands-Indië was opgeklommen tot adjunct-directeur van een gasfabriek. Uit dat huwelijk had zij een dochter. Haar man had evenwel al snel zijn oog op een andere vrouw laten vallen. Toen duidelijk werd dat Tulp in mei 1928 opnieuw met verlof mocht, werd besloten om met een scheiding de weg vrij te maken voor twee nieuwe huwelijken. Tulp nam Jessie en haar moeder mee naar Nederland. Tijdens de bootreis overleed de laatste. Aangekomen in Nederland, trokken beiden eerst bij de oom in Renkum in, totdat Tulp een huurwoning aan de Haagse Koninginnegracht had gevonden. Nadat in mei 1929 de scheiding was geregeld, trouwden Tulp en Baidenmann. De oom en een neef van Jessie, eerste luitenant in de krijgsmacht, waren getuigen. Eind 1929 keerde het echtpaar terug naar Nederlands-Indië. Een paar maanden later bereikte hem telegrafisch het bericht van het overlijden van zijn vader.²⁰

In Nederlands-Indië had het koloniaal bestuur, zo toont Marieke Bloembergen in haar geschiedenis van de Nederlands-Indische politie, ook het door George Orwell in het Britse gesignaleerde tweeslachtige karakter: enerzijds willen moderniseren naar Europees, civiel model, anderzijds onder druk der omstandigheden evolueren

¹⁸ J. de Lang, *Dienaar van koloniaal Nederland. Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann (1870-1935)* (Amsterdam 2011).

¹⁹ *Leeuwarder Courant* (25 mei 1925).

²⁰ *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (14 mei 1929), *Leeuwarder Courant* (15 november 1930).

in autoritaire richting.²¹ Die ambivalentie kwam tot uiting in de telkens terugkerende vraag: moest in de roerige binnenlanden gekozen worden voor de civiele Veldpolitie of voor het militaire KNIL? Tulp had begin jaren twintig op Java communistische opstanden meegemaakt. Hoewel hij daarna op het relatief rustige Timor had verbleven, zal hij voor zijn eigen korps partij hebben getrokken. Gouverneur-generaal Jhr. A.C.D. de Graeff, representant van de zogeheten 'ethische richting' in het koloniaal bestuur, prefereerde daarentegen de Veldpolitie. Toen er eind jaren twintig moest worden bezuinigd, werd het vraagstuk een brandende kwestie en klom Tulp in de pen.

Na zijn terugkeer in Indië als getrouwd man was Tulp aangesteld als adjudant van de inspecteur-generaal van de infanterie van het KNIL, een generaal-majoor.²² Die post had hem dicht bij de politiek gebracht. De Nederlands-Indische Officiersvereniging, waarin hij al jaren actief was, vroeg hem daarop om een preadvies uit te brengen over de vraag of en, zo ja, hoe het leger in de Volksraad, een deels gekozen college dat het koloniaal bestuur van advies diende, moest zijn vertegenwoordigd. Tulp vond dat vanwege de door Den Haag opgelegde bezuinigingen de belangen van het leger daar krachtiger moesten worden verdedigd, bij voorkeur door een door de regering aangewezen bekwame officier.²³ Zijn voorstel maakte in de Indische pers veel reacties los, veelal afwijzend. In mei 1931 werd het in de jaarvergadering van de vereniging besproken. De meningen liepen daar sterk uiteen. Sommigen waren afkerig van iedere militaire deelname aan de politiek; anderen, onder wie Petrus Hamer, die Tulp later in bezet Nederland zou tegenkomen als door de bezetter benoemde Haags korpschef, vonden dat militairen beter direct tot een politieke partij konden toetreden. Tulp zelf nam niet meer aan de discussie deel. Hij was intussen aangewezen als commandant van het KNIL in Suriname en met vrouw en pleegdochter op de boot gestapt.

Commandant in Suriname

Het KNIL telde in Suriname zo'n tweehonderd manschappen, een aantal dat licht slonk. De post van troepencommandant was niet prestigieus maar verschaftte wel zelfstandige verantwoordelijkheid.²⁴ Ook Hirschmann had daar zijn loopbaan afgesloten. Toen Tulp in juli 1932 arriveerde, heerste ook daar in het koloniale bestuur vrees voor opstandigheid. De vrees nam toe nadat in september in Nederland in het communistische dagblad *De Tribune* een artikel verscheen, onder de titel *Terreur in Suriname*, dat onder meer de verlaging van de lonen van de plantagearbeiders he-

²¹ M. Bloembergen, *Uit zorg en angst. De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië* (Amsterdam 2011).

²² *De Avondpost* (5 januari 1931).

²³ *Bataviasch Nieuwsblad* (11-04-32).

²⁴ P. Groen, e.a., *Krijgsgeweld en kolonie. Opkomst en ondergang van Nederland als koloniale mogendheid 1816-2010* (Amsterdam 2021) tabel 24.

11 Inspectie van twee politie-secties op het Gouvernementsplein in Paramaribo (Suriname) door de gouverneur, begin jaren dertig.

Inv.nr. 18071.082

kelde. Een pamflet met de tekst werd in Suriname door sympathisanten verspreid. De vrees werd paniek toen het koloniale bestuur in december van de regering vernam dat de auteur, Anton de Kom, een zwarte Surinamer die sinds 1920 in Nederland woonde en sympathie had voor het communisme, op weg was naar de kolonie. Tulp, net een half jaar in functie, stelde de gouverneur prompt voor om de militaire paraatheid te vergroten.²⁵

Evenals in Nederlands-Indië was het koloniale bestuur in Suriname sneller dan het bestuur in het moederland geneigd tot gewelddadige repressie van opstandigheid. Beducht voor de inheemse bevolking waarvan het de stemming moeilijk kon peilen, was het bij de vergaring van inlichtingen ook veel invasiever. Toen De Kom voet aan land zette, kreeg hij dan ook prompt begeleiding van twee politieagenten. Die zouden de volgende weken niet van zijn zijde wijken. Toen hij bijeenkomsten wilde organiseren om belangstellenden toe te spreken, weigerden eigenaren, daar-

²⁵ A. Boots, R. Woortman, *Anton de Kom. Biografie 1898-1945; 1945-2009* (Amsterdam 2009). Zie ook: E. Klinkers, *De geschiedenis van de politie in Suriname, 1863-1975. Van koloniale tot nationale ordehandhaving* (Amsterdam 2011), 106 e.v. en E. Klinkers, *De troepenmacht in Suriname. De Nederlandse defensie in een veranderende koloniale wereld 1940-1975* (Amsterdam 2015).

toe aangezet door het bestuur, hem geschikte ruimtes te verhuren. De panische bestuurlijke reactie sterkte evenwel bij de in de knel geraakte delen van de bevolking de verwachtingen van De Kom. Velen zochten zijn raad. Noodgedwongen ontving hij deze aan huis.

In Suriname had opstandigheid zich tot dan toe op de plantages voorgedaan, niet in de stad. De stadspolitie was bijgevolg niet voorbereid op onrust. Op dinsdag 31 januari 1933 dreef zij voor de woning van de afwezige De Kom verzamelde burgers met geweld uiteen. Toen de volgende dag zich daar weer mensen verzamelden en de politie opnieuw wilde ingrijpen, spoorde De Kom zelf met succes het publiek aan om uiteen te gaan. Op verzoek van de politie ging hij zelf vrijwillig mee naar het politiebureau. Daar werd hij tot zijn verrassing gearresteerd. Hij werd vastgezet en vastgehouden in een cel in Fort Zeelandia. Op zaterdag 4 februari maakte de gouverneur in de krant bekend dat De Kom werd beschuldigd van omverwerping van het gezag. Verontwaardigd trokken enkele duizenden mensen op naar het kantoor van de procureur-generaal om zijn vrijlating te eisen. Een journalist berichtte later die dag:

Toen kwam de procureur-generaal bleek en ontdaan uit en zei tot het volk bedaard heen te gaan, hen toezeggende dat De Kom dinsdag zal worden vrijgelaten. De massa schreeuwde toen 'dan tot dinsdag' en trok zich terug.²⁶

Die belofte zou het koloniale bestuur geen gestand doen. Mogelijk hebben, omdat diezelfde zaterdag in Oost-Indië personeel van de Nederlandse kruiser De Zeven Provinciën uit protest tegen verlaging van de salarissen het commando over het schip overnam, telegrafische instructies van een verontruste Nederlandse regering het bestuur tot woordbreuk aangezet.²⁷

Onkundig van dit alles verzamelden zich op dinsdagochtend 7 februari 1933 velen in de binnenstad van Paramaribo, in afwachting van de vrijlating van De Kom. De omgeving rond Fort Zeelandia, waar hij vast zat, was afgezet. Rond tien uur trokken zij naar het parket van de procureur-generaal maar stuitten ook daar op een afzetting. Een inspecteur van politie kreeg instructie om hen weg te sturen maar het publiek hield stand en eiste de vrijlating van De Kom. Nadat de menigte nogmaals was gesommeerd om heen te gaan, werden waarschuwingsschoten gelost. Deze maakten geen indruk waarna driemaal gericht werd gevraagd. Twee demonstranten werden gedood; twintig raakten gewond. Daarna zocht iedereen een veilig heenkomen. De Kom bleef vastzitten. Hij zou in mei met vrouw en kinderen naar Nederland worden uitgezet.

Hoewel onwaarschijnlijk is dat Tulp de hand heeft gehad in het politieoptreden, sprak hij de volgende dag, nadat de gedode slachtoffers waren begraven, in het politiebureau de verzamelde politiemannen wel toe. Uit het feit dat hij de echtge-

²⁶ Suriname (10-02-33).

²⁷ J.C.H. Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën. Reacties en gevolgen in Nederland* (Haarlem 1975).

12 Nederlandse Mannlicher karabijn M.95, serienummer 2957W, model karabijn voor de Gemeentepolitie met bajonet, 1936.
Inv.nr. 00022400

note van de commissaris bloemen aanbod en de manschappen bier te drinken kregen, zou later worden geconcludeerd dat van een feest sprake was. Dat lijkt een opgeklopt verhaal. Tulp betoonde zich wel trots en sprak hoogdravend van een groot gevaar dat was afgewend. De manschappen hadden ‘het Gezag in den Staat’ verdedigd tegen ‘zielige pionnen in het communistische schaakspel.’ Hij bepleitte maatregelen om te voorkomen dat

de intellectuele misdadigers, die men op de plaatsen van het gevaar niet aantrof [waarmee hij ongetwijfeld op De Kom duidde-GM] door middel van opruiende geschriften en woorden groote onheilen aan richten onder massa’s van nijvere maar misleide Surinaamsche ingezetenen.²⁸

Zelfvoldaan verklaarde hij de vorige dag, nadat het protest uiteen was gedreven, een demonstrant tegen een ander te hebben horen zeggen: ‘De Kom heeft ons tóch bedrogen.’ Zijn toespraak oogstte bijval van de ook aanwezige gouverneur.

In de volgende maanden en jaren zou Tulp als troepencommandant het repressieve apparaat verder versterken, onder meer met een burgerwacht. Bij zijn vertrek werd hij benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau. Op 1 april 1936 keerde

28 Blom, *De muiterij op de Zeven Provinciën*.

13 Hoofdcommissaris S. Tulp en chef van de Ordepolitie J.C. Krenning poseren op 18 mei 1942 met manschappen van het Politie Bataljon Amsterdam voor het Rijksmuseum.

NIOD, inv.nr. 81411

hij terug in Nederlands-Indië, om daar een maand later het plaatselijk commando in Batavia over te nemen, in de rang van luitenant-kolonel. Hij zou die functie tweeënehalf jaar vervullen. In deze periode moeten de foto's in het recent ontdekte album zijn gemaakt. Op een opname staat hij afgebeeld met zijn chef, gewestelijk commandant, generaal-majoor T. Bakker. Op een andere foto maakt hij bij een feestelijke, ietwat plechtige bijeenkomst met Bakker deel uit van een groter gezelschap. De foto's illustreren dat Tulp een bureaufunctie bekleedde, met vooral administratieve en ceremoniële taken. Zo sprak hij in september 1937 bij de begrafenis van een officier die wegens zijn inzet bij de pacificatie van Atjeh begiftigd was met de Militaire Willemsorde. Hij verzekerde de aanwezigen dat de overledene zou blijven worden herinnerd als held en voorbeeld voor jongeren. Gezwollen taal lag hem in de mond bestorven.

Op zaterdag 3 september 1938 stapte Tulp, 48 jaar oud, met zijn echtgenote op de boot naar Europa. Zesentwintig dienstjaren in de tropen zaten er op. Samen met Kerlen en Willem Sonius behoorde Tulp tot het kleine aantal officieren van zijn lichterling dat werkzaam het pensioen had gehaald. Sonius zou nog geen jaar na zijn terugkeer in Nederland ziek worden en overlijden. Kerlen was bij zijn vertrek enkele maanden eerder feestelijk uitgezwaaid. Zo'n afscheid viel Tulp niet toe; klaarblijkelijk was hij in Indië niet zo gevierd als hij in Amsterdam zou worden. Hij en zijn echtgenote deden op de terugreis eerst fascistisch Italië aan, waar zij werden onthaald door van hun pensioen genietende, op hun vaderland mopperende generaals van het Nederlandse leger, en vervolgens Nazi-Duitsland, waar zij de gedisciplineerde samenleving bewonderden. Tulp was inmiddels overtuigd nationaalsocialist, vanuit een macht-realistische inslag. Hij vond Hitler een militair-strategisch genie. In mei 1939 arriveerden zij in Nederland en vestigden zij zich in Den Haag, in een herenhuis op stand aan de Groot Hertoginnelaan. Tulp werd lid van de NSB en vervulde in die partij de post van kringleider. Over zijn doen en laten tot in het voorjaar van 1941 is vrijwel niets bekend. Op voorspraak van Julia op ten Noort, een vertrouweling van Himmler, werd hij gevraagd om de na de Februaristaking ontslagen Amsterdamse hoofdcommissaris H.J. Versteeg op te volgen. Opnieuw zelfstandige verantwoordelijkheid, maar nu over ruim tweeduizend politiemannen, veel meer dan de nog geen tweehonderd manschappen in Suriname.

Tulps stap naar voren²⁹

Tulp aanvaardde het aanbod. Op dat moment zat in Amsterdam de schrik vanwege de Duitse razzia's en het neerslaan van de Februaristaking er nog flink in. Men voegde zich naar de opgelegde restricties, de meesten in de overtuiging dat deze tijdelijk waren. Voor de joden onder hen, zwaarder en directer getroffen en met ad-

²⁹ Zie voor zijn optreden tijdens de bezetting: Meershoek, *Dienaren van het gezag*.

ministratieve dwang in een sociaal isolement gedrongen, was het aantrekkelijk om dat ook te doen. Tulp was overtuigd dat Nazi-Duitsland zijn doeleinden nog niet had bereikt, was een vreemde in de stad en had geen consideratie met joden. In het politiekorps was met angst en beven naar hem uitgekeken. Maar terwijl NSB'ers binnen en buiten de politie met de nek werden aangekeken, wist Tulp zich behendig aan dat stigma te onttrekken. Met name het lagere personeel voelde zich al snel door hem gesteund en beschermd. Tulp profileerde zich wel als nationaalsocialist maar bood in de persoonlijke omgang ruimte aan tegenspraak. Terwijl begin 1942 in het Duitse bestuur de vernietiging van de joden werd voorbereid en Rauter de band met Tulp aanhaalde, werd voor het politiepersoneel de ruimte om bij het handhaven van de nieuwe regels soepel op te treden steeds geringer. Een voor een gingen de bureaus in de stad er toe over om de naleving van de anti-Joodse maatregelen daadwerkelijk af te dwingen.

In de voorafgaande maanden hadden zijn vrienden, oud-medestudenten, met lede ogen aangezien hoe de adjudant van Tulp in de ban raakte van zijn chef. Toen zij Tulp in het voorjaar van 1942 op een feestje van de adjudant aantroffen, op diens studentenkamer aan de Willemsparkweg, trachtten zij de korpschef aan te zetten zijn ware gezicht te tonen. Joviaal weerde deze de provocaties af. Jaren later herinnerde een van hen dat hij Tulp aimabel had gevonden:

Dat wel. Maar als je echt bedacht dat die man je kon maken of breken, vond je dat weer niet. Dat was het gekke.³⁰

Toen de adjudant, aangespoord door zijn vrienden, Tulp eindelijk zijn ontslag had aangezegd, nodigde deze hem prompt uit voor een afspraak buiten diensttijd, in hotel Polen in de Kalverstraat. Daar vertelde de adjudant hem beducht te zijn in strijd te geraken met zijn eed op de vorstin. Toen Tulp verklaarde die ook te hebben afgelegd, zei de adjudant hem ronduit dat hij diens optreden fout vond. Jaren later herinnerde hij zich:

[Tulp] werd toen niet echt kwaad maar voelde zich toch wel een beetje gegrepen. Hij was, op een vreemde manier, toch wel koningsgezind. Typisch een oude beroepsofficier. Dat greep hem wel erg aan.³¹

Tulp herstelde zich evenwel snel en riposteerde met een breedsprakig vertoog hoe hij het politiekorps een vooraanstaande plaats in het nieuwe, door Duitsland gedomineerde Europa ging geven. En dat hij daarvoor de adjudant nodig had. Die liet zich echter niet meer vermurwen. Tulp zelf had zich toen klaarblijkelijk reeds op een spoor gezet waarvan niet meer viel af te wijken.

Toen Rauter in het voorjaar van 1942 in een brief aan Himmler Tulp ter sprake bracht voegde hij aan diens naam tussen haakjes de vertrouwelijke loftuiting 'unser

30 Interview A. Mulder 01-05-91.

31 Interview G. Duisterwinkel 02-12-90.

14 Pistool Sauer Model 38 H van het Politie Bataljon Amsterdam, 1942.

Inv.nr. 00000263

Mann' toe. Die term getuigde van vertrouwen in de politiechef maar ook van de verwachting dat spoedig profijt van hem zou kunnen worden getrokken. Het KNIL had Tulp inderdaad geprepareerd voor de komende taak: bereid om tot het uiterste te gaan, ook in situaties waarin het gezag dat werd gediend, weinig ondersteuning bood. In de stad veroorzaakte de plicht voor joden op de kleding een gele ster te dragen ontsteltenis: niet langer kon worden gedaan alsof het niet zo'n vaart zou lopen. Het lot van de joden beroerde Tulp niet. In de impasse bij de doorvoering van de deportatie zag hij een kans om zich als lokale steunpilaar van het nieuwe regime te bewijzen. Het uit huis halen van joden, met politieafzettingen die woedende omstanders op afstand hielden, vertoonde wel enige gelijkenis met de raids die het KNIL aan het begin van de eeuw had uitgevoerd. Tulp kende die echter niet uit eigen ervaring; slechts uit de snoeverige verhalen van zijn superieuren.

Slot

In de zomer van 1942 ontstond in Amsterdam een destructieve ruimte, zo kan in aansluiting op de analyses van Baberowski en De Swaan worden gesteld. De Duitse politieleiding gaf Tulp een kans zich te bewijzen, het Nederlandse bestuur gedoogde zijn optreden en het gemeentelijk apparaat ondersteunde het. De eerste, nietsontziende, Duitse razzia's veroorzaakten onder de inmiddels sociaal geïsoleerde joden een verlammende angst. Burgers waren geschokt dat de Duitse dreigemen-

ten tegen de joden werkelijkheid werden maar hun weerstand ebde snel weg. Zo, nu het Nederlandse bestuur het liet afweten en de bevolking zich voegde, kreeg Tulp de ruimte om met de deportatie van de joden de door hem gewenste Nieuwe Orde naderbij te brengen. Ook in Nederlands-Indië waren van hem improvisatie en slagvaardigheid gevergd. Wellicht hoopte hij zo alsnog de roem op het slagveld te behalen waartoe hij daar niet de kans had gehad. Onduidelijk is of hij zijn bezwijken in oktober ook als een groots, eervol sneuvelen heeft ervaren.³²

³² De dochter van korpschef Versteeg, G.J.M. van Heijnsbergen-Versteeg, vertelde mij dat haar vader, die na zijn ontslag contact had gehouden met leden van de korpsleiding, had vernomen dat Tulp op zijn sterfbed wroeging zou hebben gehad. Interview Van Heijnsbergen-Versteeg 5-4-90. Zijn adjudant had bij zijn bezoek aan Tulp in het ziekenhuis daar niets van bespeurd. Interview Duis-terwinkel 15-2-94.

Summary

Dutch who provided assistance to the occupier during World War II have long been neglected in historiography. This article portrays Sybren Tulp, a colonial soldier who was appointed chief commissioner after the February Strike, made the force a mainstay of the occupier, and finally succumbed to the efforts of the deportation of the Jews. Remarkably, despite his membership in the NSB (Dutch National Socialist Movement) and the SS, he was popular among the staff. Based on new biographical information, the article examines the extent to which his experiences in the Royal Netherlands East Indies Army influenced his actions. Although Tulp was not involved in large-scale operations, he was confronted with the heroic stories of his superiors about the violent pacification of the interior. The chief commissionership might have been seen as an opportunity to still prove himself. His leadership style and organizational skills reflect his military experience.

Keywords

Sybren Tulp, Amsterdam Police during WWII, Nazi Occupation of the Netherlands, Jewish Deportations (Amsterdam, 1942), Dutch Police Collaboration, Hanns Albin Rauter, KNIL (Royal Netherlands East Indies Army), Anton de Kom and the 1933 Paramaribo Protest

Over de auteur

Guus Meershoek (1960) is lector Politiegeschiedenis aan de Nederlandse Politie-academie en docent bestuurskunde aan de Universiteit Twente. Hij studeerde politie-cologie en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam en publiceerde in 1999 het proefschrift *Dienaren van het gezag. De Amsterdamse politie tijdens de Duitse bezetting*. Voorts publiceerde hij onder meer *De Gemeentepolitie in een veranderende samenleving* (Amsterdam 2006).